

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.58>

ПРОБЛЕМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Лугіна Н.А.,
*канд.юрид. наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0001-6005-2943
e-mail: natali.lugina7@gmail.com*

Покорська Я.І.,
*студентка 6-го курсу
факультету правове забезпечення судової,
прокурорсько-слідчої та адвокатської діяльності
Державного податкового університету
ORCID: 0009-0001-6831-0131
e-mail: pokorska228@gmail.com*

Лугіна Н.А., Покорська Я.І. Проблеми примусового виконання судових рішень під час дії воєнного стану.

У статті досліджується запровадження воєнного стану в Україні, який суттєво змінив ситуацію, зокрема і у системі з примусових виконань судових наказів, рішень, ухвал тощо. Проаналізовано, що примусове виконання виконавчих листів, наказів, судових рішень та постанов, написів нотаріусів здійснюють органи Державної виконавчої служби України та приватні виконавці. Зазначено, що за період воєнного стану було прийнято два основні законодавчі акти, які змінили процедуру введення виконавчого провадження. До прикладу, Закон України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» від 15.03.2022 № 2129-IX та Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності з примусового виконання судових рішень, рішень інших органів та посадових осіб у період дії воєнного стану» від 11.04.2023.

З'ясовано, що система примусового виконання судових рішень державних органів, юридичних та фізичних осіб важлива для забезпечення реалізації функцій держави стосовно відновлення та захисту порушених прав. Також те, що існує безліч проблемних ситуацій, які необхідно врегулювати, наприклад: технічні неполадки та недоліки системи чи реєстрів, більш вигідне становище боржників, а не стягувачів, звуження дій державних і приватних виконавців та їхньої винагороди. Інститут примусового виконання рішень зазнав змін, але вони були тимчасовими та допомогли нашій країні підтримувати життєдіяльність під час дії воєнного стану. У період дії воєнного стану судові рішення, накази, ухвали, розпорядження та постанови мають виконуватися і їх виконання повинні забезпечувати державні та приватні виконавці. Для якісного та ефективного здійснення своїх повноважень особи та органи, які здійснюють примусове виконання рішень, мають повноваження розпорядчого характеру, у свою чергу вони передбачають можливість підпорядкування певних суб'єктів та відповідають обов'язковим до виконання приписам або наказам.

Ключові слова: виконавче провадження, примусові виконавчі дії, державний примус, судові рішення, «воєнний стан», виконавча служба.

Luhina N.A., Pokorska Y.I. Problems of enforcement of court decisions during martial law.

The article examines the introduction of martial law in Ukraine, which significantly changed the situation, in particular, in the system of forced execution of court orders, decisions, resolutions, etc. It has been analyzed that enforcement of executive letters, orders, court decisions and resolutions, notary inscriptions is carried out by bodies of the State Executive Service of Ukraine and private executors. It

is noted that during the period of martial law, two main legislative acts were adopted, which changed the procedure for introducing executive proceedings. For example, the Law of Ukraine «On Amendments to Chapter XIII «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Enforcement Proceedings» dated March 15, 2022 No. 2129-IX and the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Enforcement Activities court decisions, decisions of other bodies and officials during the period of martial law» dated 04/11/2023.

It was found that the system of enforcement of court decisions of state bodies, legal entities, and individuals is important for ensuring the implementation of state functions related to the restoration and protection of violated rights. Also, the fact that there are many problematic situations that need to be resolved, for example: technical problems and shortcomings of the system or registers, a more favorable position of debtors than collectors, narrowing of the actions of public and private executors and their remuneration. The enforcement institution underwent changes, but they were temporary and helped to keep our country afloat during martial law. During the period of martial law, court decisions, orders, decrees, orders and resolutions must be implemented and their implementation must be ensured by public and private executors. For the high-quality and effective exercise of their powers, persons and bodies that carry out the enforcement of decisions have administrative powers, in turn, they provide for the possibility of subordinating certain subjects and comply with mandatory prescriptions or orders.

Key words: executive proceedings, coercive executive actions, state coercion, court decision, «martial law», executive service.

Постановка проблеми. Існує ряд проблем з виконанням примусових рішень у період воєнного стану. Ось декілька актуальних прикладів:

1. У прифронтових областях, у межах територіальних громад, які розташовані у районах ведення активних бойових дій або ж на територіях які є тимчасово окупованими, згідно переліку, який затверджений центральним органом виконавчої влади, та реалізовує і забезпечує формування державної політики з питань тимчасової окупації країною-агресором на території України, забороняється відкривати виконавчі провадження та вживати заходи щодо примусового виконання судових рішень, тому що вжиття даних заходів державними виконавцями на даних територіях є з об'єктивної точки зору неможливим, Міністерство юстиції України має вживати конкретні заходи, спрямовані на визначення органів державної виконавчої служби, які будуть здійснювати примусове виконання рішень;

2. Заборонено здійснювати звернення стягнення на стипендію, пенсію, заробітну плату, та інші доходи боржника (окрім рішень, де стягуються аліментні платежі та рішень, де боржники це громадяни держави-агресора);

3. Проблематика щодо надання доступу державним і приватним виконавцям до автоматизованої системи виконавчого провадження – ключової системи для роботи з примусовим виконанням рішень в Україні, у якій здійснюється весь документ, закриття та зупинення виконавчих проваджень;

4. Громадяни можуть робити операції видаткового характеру із своїх рахунків, на які було здійснено арешт державним виконавцем, без урахування даного арешту, але за умови, що сума стягнення, яка вказана у виконавчому документі не перевищує сто тисяч гривень.

Інститут з примусового виконання рішень зазнає змін, проте вони є тимчасовими і допомагають державі оптимізувати життя громадян у період дії воєнного стану. Навіть у такий спеціальний період судові рішення, ухвали, постанови, накази мають виконуватися, а їх виконання має забезпечувати Державна виконавча служба або приватні виконавці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане питання досліджували такі вчені, як: В.В.Комаров, А.М. Авторгов, С.О. Кравцов, О.М. Бандурка, І.В. Лимарь, С.М. Брайченко, О.Б. Верба-Сидор, К.О. Лагода. Їхні наукові роботи мають вагоме значення для дослідження сутності примусового виконання рішень органів владних повноважень в Україні, але, особливості щодо примусових виконань судових рішень залишаються малодослідженими, особливо у період воєнного стану. Керівник проекту «Захист прав власності та виконання судових рішень», Ірина Жаронкіна, досліджує сферу виконання примусових рішень державними та приватними виконавцями, та проблеми, з якими стикаються юридичні особи та громадяни, зокрема, у цих дослідженнях варто зрозуміти та з'ясувати, який саме вплив здійснює повномасштабна війна в Україні на сферу примусового виконання рішень.

Мета і завдання дослідження. Дана стаття має на меті на розкриття сутності та особливостей примусового виконання судових рішень та рішень інших органів в Україні під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Останнім етапом судового провадження є здійснення примусового виконання рішень, воно включає певну сукупність дій осіб та органів, які спрямовані на виконання рішень примусовим методом. Проводиться примусове виконання у межах, спосіб, підставах та повноваженнях які, визначені законодавством України [2, с. 1].

Державні виконавчі органи та приватні виконавці реалізують примусове виконання судових рішень і рішень інших органів та посадових осіб [2, с. 5], саме вони реалізують функції та завдання держави у сфері виконавчого провадження.

У першу чергу слід потрібно проаналізувати правові та загальні теоретичні засади виконання рішень примусового характеру. Поняття «державний примус» у загальному розумінні являє собою певний засіб для впливу на поведінку громадян, який посідає конкретне місце у будь-якому суспільстві. Стимулювання громадян для вірної та якісної суспільної поведінки є метою для застосування примусових заходів виконання рішень. Правовий державний примус забезпечується перш за все нормами права, які врегульовують суспільні відносини [4, с. 667]. Отож, державний примус чинить правовий вплив на поведінку громадян, для того, щоб їх впорядкувати, регулювати, контролювати та стимулювати. Для якісного та ефективного здійснення своїх повноважень особи та органи, які здійснюють примусове виконання рішень, мають повноваження розпорядчого характеру, у свою чергу вони передбачають можливість підпорядкування певних суб'єктів та відповідають обов'язковим до виконання приписам або наказам. Такі акти прописують конкретні обов'язки, обмеження та права, які підлягають дотриманню і виконують суб'єкти, до яких вони звернені. В Україні прикладами актів з розпорядчим характером є постанови та розпорядження Кабінету міністрів, вказівки, постанови, ухвали, накази та рішення, які встановлюють юридичні зобов'язання для громадян. Тому, відносини, які складаються між сторонами виконавчого провадження є розпорядчими та субординаційними, тобто відносини між суб'єктами, які обґрунтовуються на принципах ієрархії та підпорядкування. У таких відносинах один суб'єкт має вищий статус і наділений владними повноваженнями щодо іншого суб'єкта, який зобов'язаний виконати накази та вказівки першими. Органи, котрі здійснюють функції примусового виконання рішень підконтрольні та підпорядковані певним державним інституціям. Міністерство юстиції України є головним державним органом, який здійснює контроль за законністю ведення виконавчого провадження [3].

Розглядаючи особливість примусового виконання судових рішень у період воєнного стану, слід зазначити що поняття «воєнний стан» - це режим, який вводиться на території України у разі збройного нападу чи агресії. У разі дії надзвичайного чи воєнного стану всі державні органи мають керуватись у першу чергу Конституцією України. Починаючи з 24 лютого 2022 року на території всієї України запроваджено воєнний стан, який діє наразі, тому Міністерство юстиції України запровадили оновлений список свобод та прав громадянина на основі яких, у спеціальний період, можуть вводиться тимчасові обмеження конституційних прав. Тому, пунктом 10² розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» закріплено порядок дій державної виконавчої служби та приватних виконавців у період воєнного стану:

1. Строки, визначені цим Законом перериваються та встановлюються з дня скасування або припинення воєнного стану;

2. Боржники, на розрахункові рахунки яких здійснено арешт приватними виконавцями чи державними виконавцями, можуть робити видаткові операції лише з одного банківського рахунку на суму у розмірі двох мінімальних заробітних плат. Звернення стягнення до встановленої суми на поточному рахунку не здійснюється. Визначити поточний рахунок можна лише один раз, написавши заяву відповідного зразка;

3. Боржники, які є юридичними особами, на розрахункові рахунки яких здійснено арешт виконавцем, можуть проводити витратні операції з поточних рахунків лише для оплати заробітних коштів, не більше п'яти мінімальних заробітних плат на кожен місяць для одного працівника;

4. Заборонено здійснювати звернення стягнення на стипендії та пенсії, окрім рішень щодо стягнення аліментів чи відшкодування шкоди, яка заподіяна внаслідок каліцтва. Приймаючи це рішення, законодавець передбачає, оцінює, розуміє, при яких умовах може вести життя громадянин під час війни. Звичайно, може відбутись економічна криза чи соціальна, або ж погіршитись

якість життя людини. Тому держава має зберігати доходи боржників під час дії воєнного стану всупереч інтересам стягувачів. З позиції боржника таке рішення є гуманним;

5. Зупиняються постанови виконавців щодо встановлення тимчасових обмежень для боржника у праві користування вогнепальною, пневматичною мисливською, охолощеною зброєю, різними вітчизняними пристроями призначеними для того, щоб відстрілювати патрони, споряджених гумовими снарядами чи аналогічними по своїх властивостях, які мають не смертельну дію. Згідно п. 3 ч. 9 ст. 71 ЗУ «Про виконавче провадження» встановлюється додатковий стимулюючий захід для боржників по сплаті аліментів – це заборона у користуванні такою зброєю. Наразі, у період дії воєнного стану таким боржникам дозволяють користуватись зброєю, незалежно від того, чи виконують вони обов'язок зі сплати аліментів та утримання дітей;

6. Діє заборона по відкриттю виконавчих проваджень, де підставою слугують виконавчі написи нотаріусів, вчинені стосовно кредитних договорів, та які не нотаріально посвідчені. Дивлячись на те, що окремі території України знаходились під окупацією, або досі у такому стані, війська країни-агресора, користуючись важкою обстановкою, могли отримати нотаріальні бланки та використовувати їх для того, щоб вчиняти шахрайські дії, наприклад, підробити виконавчі написи, тому у період воєнного стану ввели заборону на виконання виконавчих написів нотаріусів;

7. На територіях громад, де проходять активні бойові дії, а також на територіях, які є тимчасово окупованими, забороняється відкривати виконавчі провадження та здійснювати примусове виконання рішень. Перелік цих територій затверджує центральний орган виконавчої влади, який відповідає за реалізацію та формування державної політики на тимчасово окупованих територіях України;

8. Слід призупиняти виконання виконавчих дій, включаючи накладення арешту на кошти та майно, якщо боржником є акціонерне товариство «Укрзалізниця». Також необхідно знімати арешти, накладені до набрання чинності Законом України «Про виконавче провадження» на кошти та майно акціонерного товариства «Укрзалізниця» у виконавчих провадженнях;

9. Забороняється здійснювати стягнення заборгованості з будь-якої фізичної особи щодо житлово-комунальних послуг у територіальних громадах, що знаходяться в районах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, відповідно до переліку, який затверджено Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, або якщо звернення стягнення за комунально-житлові послуги відбувається щодо нерухомого майна, яке є постійним місцем проживання фізичної особи і яке було знищено чи пошкоджено внаслідок бойових дій. Основна мета даної зміни - спроба зберегти людям житло, яке вціліло і зменшити на них фінансове навантаження.

Дані законодавчі акти:

– звужують дії державних та приватних виконавців щодо стягнення заборгованості із певної категорії боржників, тим самим обмежуючи права стягувачів та є задовільними для боржників, тому що ставлять їх у певне вигідне становище по відношенню до стягувачів;

– встановлюють певну заборону щодо здійснення приватними виконавцями виконання нотаріальних написів і заважають проведенню дій виконавчого характеру на благо російських компаній чи громадян, у тому числі іноземних та українських, які мають кінцевих бенефіціарних власників російських громадян та компаній;

– роблять неможливим відкриття нових проваджень на територіях, які є окупованими або в зонах активних бойових дій та здійснюють певні зміни в процесі отримання статусу, здійснення оскарження дій, діяльності та притягнення до відповідальності приватних виконавців.

Таким чином, в Україні після початку повномасштабного вторгнення, сфера примусового виконання рішень фактично зупинилася, а приватні виконавці зіткнулися з великою кількістю перешкод. на початку вторгнення Міністерство юстиції припинило на деякий час надавати доступ приватним і державним виконавцям до системи виконавчого провадження (АСВП) – яка є ключовою та базовою онлайн-системою для ефективного здійснення роботи з примусовим виконанням рішень в Україні, у ній відбуваються всі процеси: документообіг, зупинення, зняття та накладення обтяжень та арештів, закриття та відкриття виконавчих проваджень, або ж їх зупинення. Варто зазначити, що також було заблоковано доступ до інших державних реєстрів, які знаходяться під адмініструванням Мін'юсту, це було зроблено з метою збереження та захисту конфіденційної та державної інформації, а також для захисту прав громадян [5, с. 79]. Наприкінці травня 2022 року майже всі державні структури виконавчої служби було підключено до роботи автоматизованої

системи виконавчого провадження. Проте, для приватних виконавців даний процес розпочався лише з початку літа - червня. Для деяких виконавців з окупованих територій та регіонів з активними бойовими діями питання щодо зміни виконавчого округу та відновлення доступу до системи до цього часу залишається невирішеним на законодавчому рівні. Після видання вказаного наказу Мін'юсту приватні виконавці надіслали сотні звернень до головного Департаменту виконавчої служби, але вони не призвели до позитивних результатів. Також не було результативних відгуків на звернення Асоціації приватних виконавців до державного регулятора, що призвело до того, що Рада приватних виконавців України в квітні 2022 року прийняла відповідний документ щодо блокування можливостей роботи приватних виконавців Міністерством юстиції України.

Тільки на початку літа ситуація покращилась, тому у результаті процес поновлення діяльності приватних виконавців в Україні розтягнувся на півроку, внаслідок чого, їхні офіси не могли стабільно працювати, а деякі фахівці просто звільнялись. Приватні виконавці з міста Харкова та інших населених пунктів, очікуючи на відновлення доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження, були вимушені звернутися із позовами до суду щодо оскарження бездіяльності Міністерства юстиції та визнання їх дії протиправними. Обмеження доступу приватних виконавців до системи негативно вплинуло на звичайних громадян. На початку 2022 року у 300 приватних виконавців на розгляді було 624178 виконавчих проваджень, це сягає майже 624 тисяч стягувачів і боржників, справи яких є у статусі зупинених. Вони не могли скористатись своїми повноцінними правами. Боржники, які сплатили боргові зобов'язання, не могли зняти із себе арешти, обтяження та вилучити відповідні записи з державних реєстрів, а стягувачі не могли отримати належні їм кошти чи майно [1].

Також є проблема з примусовим виконанням судових рішень у прифронтових областях та населених пунктах, де ведуться або велись бойові дії. Заборонено ініціювати виконавчі провадження та застосовувати примусові заходи для виконання рішень на територіях громад, які розташовані у районах проведення бойових дій або які перебувають у тимчасовій окупації, відповідно до переліку, який затверджений центральним органом виконавчої влади. Вживати заходи примусового виконання рішень приватними і державними виконавцями на зазначених територіях є неможливим, тому Мін'юст повинен вживати заходи щодо призначення відповідних державних органів виконавчої служби, які будуть виконувати рішення примусового характеру. Ця інформація доступна на веб-сайті Міністерства юстиції України та на веб-сайтах міжрегіональних управлінь цього Міністерства. Слід зазначити, що абзацом 17 п. 10.2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» зазначено, що у період воєнного стану постанови та процесуальні документи, які були винесені у межах виконавчого провадження виконавцем, і вони не відповідають вимогам законодавства щодо примусового виконання рішень, отже, вони можуть бути скасовані через звернення сторін або особи виконавчого провадження, права яких було порушено, постановою керівника підрозділу міністерства.

Висновки. Варто зазначити, що система примусового виконання судових рішень державних органів, юридичних та фізичних осіб необхідний та важливий для забезпечення реалізації функцій держави стосовно відновлення та захисту порушених інтересів та прав. Тому, законодавець намагається правильно розставляти акценти, захищаючи критичну інфраструктуру та зосереджуючись на правах громадян. Водночас є безліч проблемних ситуацій, які необхідно врегулювати, наприклад: технічні неполадки та недоліки системи чи реєстрів, більш вигідне становище боржників, а не стягувачів, звуження дій державних і приватних виконавців та їхньої винагороди. У період дії воєнного стану судові рішення, накази, ухвали, розпорядження та постанови мають виконуватися і їх виконання повинні забезпечувати державні та приватні виконавці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний веб-портал «Асоціація приватних виконавців України». URL: <https://apvu.com.ua/> (дата звернення 12.06.2024 р.)
2. Про виконавче провадження: Закон України у поточній редакції від 18 травня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення 13.06.2024 р.)
3. Наказ № 512/15 від 02.04.2012 у поточній редакції від 26 квітня 2024 року про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text> (дата звернення 13.06.2024 р.).

4. Педан А.І. Правова природа виконавчого провадження в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 41. Т. 3. С. 123–137.
5. Чеголя Є.О. Примусові заходи органів державної виконавчої служби у межах виконавчого провадження. *Південноукраїнський правничий часопис: Науковий журнал Одеського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 77–81.